

**«6D020900 –Шығыстану» мамандығы бойынша философия докторы  
(PhD) дәрежесін алу үшін Бейсенбаев Олжас Түсіпбекұлының  
«ҚХР сыртқы саяси стратегиясының трансформациясы және «Белдеу  
мен жол» аясындағы Қазақстан-Қытай ынтымақтастығы» атты  
докторлық диссертациясына  
АҢДАТПА**

**Жұмыстың жалпы сипаттамасы.** Диссертация жұмысында ҚХР сыртқы саяси стратегиясының трансформациясы жағдайындағы «Белдеу мен жол» инициативасы (ары қарай – БЖИ), оның аясындағы Қазақстан-Қытай қатынасының саяси-дипломатиялық аспектісі қарастырылған. Зерттеуде тақырыптың теориясы, практикалық механизмдері, екіжақты ықпалдастықтың динамикасы назарға алынды. Си Цзиньпин 2013 жылғы Қазақстанға алғашқы сапарында жариялаған «Жібек жолының экономикалық белдеуі», кейінгі «адамзат тағдырының ортақ қауымдастығы» концепциясы, өзге де бастамалары арқылы Қытай сыртқы саясатының 2013-2023 жылдар аралығындағы даму эволюциясы талданды.

**Зерттеу жұмысының өзектілігі.**

Халықаралық қатынастар «архитектурасының» өзгеруіне байланысты ҚХР өзінің сыртқы саясатын, дипломатиялық стратегиясын, айналасындағы мемлекеттермен қарым-қатынасын концептуалдық тұрғыда толықтырып келеді. Ұзақмерзімді стратегия және соған жеткізетін аралық концепция, доктрина, инициативалар шеңберінде Қытайдың аймақтағы ықпалы мен әлемдік амбициясының артып келе жатқаны сөзсіз. Қытайдың әр кезеңдегі сыртқы саяси доктриналары оның ішкі мемлекеттік мобилизациясы, өңірлерінің қауіпсіздігі мен тұрақтылығын сақтау, экономикалық глобализациясымен де байланысып жатыр.

Қытай өзінің батысында жаңа тәуелсіз мемлекеттер құрылған соң аймақтың және әлем елдерімен дипломатиялық байланысын жүйелеу мақсатында сыртқы саясат концепцияларының жаңа легін қабылдай бастады. Қытайдың жаңа кезеңдегі сыртқы саяси курсына оның ежелгі принциптері, «орталық – периферия», «үлкен – кіші мемлекет» аспектілері де ескерілгенін ұмытпау қажет. Бірақ бүгінгі Қытай «жаңа дәуірдегі қытайлық ерекшелігі бар социализм», «халықаралық қатынастардың жаңа типі» сияқты ішкі-сыртқы саяси идеяларды ұсыну арқылы өзінің стратегиясын тың мазмұнмен толықтырып отыр. Егер «бейбіт даму», «үйлесімді әлем» Ху Цзинтаоның мұрасы болса, «Белдеу мен жол», «адамзат тағдырының» концепциясы Си Цзиньпин мен оның әкімшілігінің дипломатиялық қолтаңбасы ретінде қарастырылады.

2013 жылы Қытай Төрағасы Си Цзиньпин Астанада жариялаған «Жібек жолының экономикалық белдеуін» құру идеясы оның экономикада, халықаралық саясаттағы жауапкершілігінің күшеюін білдіреді. БЖИ тұжырымдамасында оның экономикалық дамуы және саяси жүйесі әртүрлі

деңгейдегі елдердің өзара сауда-экономикалық байланыстарын нығайтып, бірін-бірі толықтыру арқылы, бейбіт қатар дамуға мүмкіндік беретіні айтылады. ҚХР-да болып жатқан қоғамдық-саяси үрдістер, оның басшылығы қолға алған стратегиялық міндеттер көршілес мемлекет және әріптес ретінде Қазақстан Республикасымен тығыз байланысты. Ресей-Украина қақтығысы, АҚШ-ҚХР сауда-экономикалық текетіресі, халықаралық тасымал желілерінің тұйықталған уақытында Орталық Азиядағы транзиттік жүк тасымалына деген бәсеке және өзара интеграцияға деген сұраныс артып отыр.

Бүгінде Қытай сыртқы саясатының трансформациясы, оның ішіндегі концепциялары, БЖИ-мен байланыстыра отырып кешенді, объективті түрде қазіргі динамикасын бақылау маңызды болады. Көп жағдайда бір жоба аясындағы қысқа мерзімді, жекелеген аспектілерге арналған талдау жүргізіледі, сондықтан тақырыптың теориясы мен концептуалдық негіздерін қарастыру өзекті болып отыр. Қазақстан Республикасының мемлекеттілігін нығайту және ұлттық мүддесін қорғау үшін Қытайдың аймақтық және жаһандық басқару амбициясы, сыртқы саяси бастамалары бойынша түпкілікті зерттеулер қажет. ОА елдері осы бағытта саяси шешімдер қабылдауда, экономикалық, инфрақұрылымдық жобаларды аймақтық дамуда бірлесіп пайдалану үшін әр тараптың зерттеулері болу қажет деп есептейміз.

**Зерттеу нысаны.** Қазіргі заманғы ҚХР сыртқы саясаты және Қазақстан Республикасымен қарым-қатынасы.

**Зерттеудің пәні.** ҚХР сыртқы саясатының теориялық ерекшеліктері мен практикалық механизмдері, жаңа инициатива мен концепциялар аясындағы Қазақстанмен саяси-дипломатиялық қатынасының трансформациясы.

**Зерттеу жұмысының мақсаты.** Халықаралық қатынастар жүйесіндегі ҚХР орнын, соңғы онжылдықтағы сыртқы саясатының траекториясын, Қазақстанмен қарым-қатынасын БЖИ және сыртқы саясат концепциялары арқылы объективті бағалау.

Зерттеу жұмысында келесідей **міндеттерді** орындау көзделген:

- Қытай сыртқы саясатын зерттеудің теориялық ерекшеліктері мен проблемасын анықтау;
- Қазіргі ҚХР сыртқы саяси парадигмасы мен жаңа бастамаларын көрсету;
- «Адамзат қауымдастығының ортақ тағдыры» және «Белдеу мен жол» инициативасының өзара байланысын, аймақтағы көрінісін зерттеу;
- Қазақстан-Қытай жан-жақты стратегиялық әріптестігінің деңгейін «Жібек жолы экономикалық белдеуі» арқылы сараптау;
- «Белдеу мен жол» контекстіндегі Қытайдың дипломатиялық риторикасын қарастыру;
- «Белдеу мен жолдың» өзекті тармағы ретінде «Цифрлық Жібек жолының» мүмкіншіліктері мен проблемасын зерттеу.

### **Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негіздері.**

Қытай сыртқы саясатын зерттеу барысында халықаралық қатынастар теориясының қытайлық, батыс мектептеріне, ресейлік ғалымдар пікіріне шолу жасалды. Негізгі проблемалар мен ғылыми пайымдар жаһандық басқару концепциясы шеңберінде анықталды және қытайлық «моральдық реализм» теориясы назарға алынды.

Тақырыпты зерттеу аясында келесідей **әдістер** қолданылды:

- Мемлекеттің аумағында және шет елдердегі ЖОО мен институт кітапханаларының электронды ресурстарынан алынған эмпирикалық зерттеу материалдары ұсынылды.

- Тақырыптың зерттелу деңгейін кезеңдерге бөлу, сондай-ақ халықаралық сарапшылардың жұмыстарын кабинеттік зерттеу, дискурсивті талдау жүргізілді.

- Қытай, Батыс теориялық мектептері, Ресей ғалымдарының көзқарасына, ҚҚП басшыларының тұжырымдамаларына салыстырмалы анализ жасалды.

- ҚХР мемлекеттік органдары, Елшілігінің әлеуметтік желілердегі (фэйсбук, инстаграм, твиттер) мәлімдемелері, БАҚ-тағы материалдарына контент-талдау жасалды.

- Қытай бастамаларының қабылдануын бағалау үшін Алматы, Астана және өңірден 100 адамнан электронды поштасы арқылы онлайн-сауалнама алынды.

### **Зерттеудің ғылыми жаңалығы.**

1) ҚХР сыртқы саясатының трансформациясы, оның әлемдік және аймақтық даму контурлары жаһанды басқару концепциясы, халықаралық қатынастардың қытайлық теориясы арқылы қарастырылды.

2) ҚХР сыртқы саясатындағы БЖИ және «адамзаттың ортақ тағдыры» концепциясы, оның аясындағы Қазақстан-Қытай саяси-дипломатиялық ынтымақтастығына кешенді анализ жасалды.

3) Қазақстан-Қытай ынтымақтастығының мәңгілік стратегиялық серіктестігі белгіленген соңғы онжылдыққа басымдық беріліп, маңызды деректер ғылыми айналымға қосылды.

4) ҚХР-дың 2013-2023 жж. сыртқы саясаты БЖИ және «адамзат тағдыры» концепциясының даму динамикасына сәйкес бірнеше кезеңге бөліп қарастырылды.

5) ҚХР ресми өкілдерінің коммуникация құралдары, мәлімдемелеріне мониторинг жасау арқылы Қытайдың дипломатиялық риторикасының өзгерісіне баға берілді.

6) ҚХР бастамаларының мемлекеттік тілдегі нұсқасы жөнінде ортақ түсінік қалыптастыру үшін бірыңғай ұстаным ғылыми дискурсқа енгізілді.

7) БЖИ-ға аясындағы ынтымақтастығының ықтимал басым бағыты ретінде «Цифрлық Жібек жолы» мүмкіншіліктері мен сын-қатері зерттеу нысанына алынды.

### **Зерттеудің қорғауға ұсынылатын тұжырымдары.**

1) **ҚХР АҚШ құрған жаһандық тәртіпті ревизионистік сипатта жанама түрде өзгертуге талпыныс жасауда.** АҚШ нормаларына балама ретінде Қытай жаһандық бастамаларды алға жылжытып, ереже қабылдаушыдан шығарушыға айналууда. Бұл Қытайдың батыс ықпалы салыстырмалы түрде аз кеңістікте ішінара гегемонияға ұмтылатынын көрсетеді.

2) **ҚХР-дың жаһанды басқарудың өзіндік интерпретациясы халықаралық қатынастардың қытайлық теориясын тарату ұмтылысын көрсетеді.** ҚХР сыртқы саяси бастамалары арқылы жаңа идеялар корпусын қалыптастыру және оны тәжірибеге енгізуді көздейді. Сыртқы саясат концепцияларын Қытай халықаралық қатынастар теориясына қосқан үлесі ретінде қарастырады.

3) **Қытайлық зерттеулерге сәйкес, «Белдеу мен жол» – «адамзат қауымдастығының ортақ тағдырын» іске асырудың практикалық механизмі.** ҚХР БЖИ-дің шеңберіндегі саяси ықпалдастық, инвестиция және инфрақұрылым жобалары арқылы дамушы елдерде өзіндік ережелерді белгілеуді көздейді, ал «адамзат тағдыры» оның идеялық мазмұны мен сыртқы имиджін білдіреді деген ұстаным бар.

4) **Си Цзиньпин басшылығымен Қытай дипломатиялық риторикасының формасы мен мазмұны эволюциядан өтті.** ҚХР проактивті дипломатиясы жай үгіт-насихат емес, ҚКП-ның халықаралық дискурстағы құқығын қорғау, саяси моделінің институционалдық артықшылығын көрсету, дамушы елдермен қатынасын нығайту жауапкершілігі ретінде қарастыруға болады.

5) **2013-2023 жылдары бастамалар аясында Қазақстан мен Қытай арасындағы стратегиялық қарым-қатынас жаңа деңгейге көтерілді.** Қытай Қазақстанды БЖИ бойындағы маңызды «трансқұрлықтық көпір» деп санайды. Осы аралықта стратегиялық байланысқа «мәңгілік» сипаты қосылып, Қазақстан ОА-дағы Қытайдың жетекші сауда-инвестициялық серіктесіне айналды.

6) **Қытай үшін БЖИ-ді іске асырудағы «Цифрлық Жібек жолының» өзектілігі артып келеді.** БЖИ елдерінің цифрлық байланысын нығайтуды Қытай өзін қозғаушы күш ретінде есептейді. Қытай тарапы ЦЖЖ телекоммуникация желісін, электронды коммерцияны жетілдіруге бағытталғанын түсіндіргенімен, цифрлық қауіпсіздіктің проблемасы сын-қатер тудырады.

7) **ҚХР сыртқы саясатын зерттеудің теориясы және әдіснамасын жетілдіру қажеттілігі жоғары.** БЖИ тақырыбын тұрақты зерттеушілер пулы қалыптаспаған және материалдардың басым бөлігі комплиментарлық сипатта келеді. ҚХР сыртқы саяси бастамаларының мемлекеттік тілдегі аудармасы бірізге келтірілмеген.

### **Зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы.**

Жобаның нәтижелері академиялық ортада, сондай-ақ саяси дәрежедегі консультацияларда, әсіресе Қытайдың Қазақстанға, ОА-ға қатысты сыртқы саясатының трансформациясын, оның халықаралық геосаяси ахуалдың өзгеруі жағдайындағы Қытайдың сыртқы саясатының бағыт-бағдарын, соның ішінде қоғамдық дипломатиясы мен ресми риторикасын сараптауда пайдаланылуы мүмкін. Диссертация жұмысының ғылыми нәтижелері, тақырыптың себебі мен ықтимал салдарын зерттеу Қазақстан Үкіметіне, Сыртқы істер министрлігіне Қытаймен екіжақты сауда-экономикалық, дипломатиялық байланыстың ғылыми негіздерін нығайтуға, отандық ЖОО мен институттарға тақырыптың теоретизациясы мен концептуализациясы туралы нақты ұсыным беру, Қазақстанның сыртқы саясат концепциясының ғылыми негіздемесін күшейту, алдағы Қытай векторын бағалау тұрғысынан практикалық құндылығы жоғары.

**Диссертациялық зерттеудің құрылымы** оның мақсаты мен қойылған міндеттерін орындау барысында ішкі біртұтас логикаға негізделген. Зерттеу қысқартылған сөздер, кіріспе және негізгі бөлім, қорытынды, пайдаланған әдебиеттер және қосымшалардан тұрады.

**Ғылымның даму бағыттарына немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі.** Еліміздің осыған дейінгі қабылданған ұзақмерзімді және аралық стратегиялық құжаттары мен жоспарларында, атап айтқанда ҚР 2020-2030 жылдарға арналған сыртқы саясат тұжырымдамасының 4.2. тармағында ҚХР сыртқы саясатта басымдық берілетін мемлекет ретінде көрсетілген. «Жібек жолының экономикалық белдеуін» құру идеясы Қазақстан Республикасының Үкіметі 2014 жылы қабылдаған «Нұрлы жол» мемлекеттік инфрақұрылымдық бағдарламасымен сәйкес келді. Екіжақты саяси-дипломатиялық байланыстың динамикасы мемлекет басшылары деңгейіндегі кездесулер, аймақтық (Қытай – Орталық Азия), халықаралық ықпалдастықтың деңгейінен көрінеді.

### **Докторанттың әрбір жарияланымды дайындауға қосқан үлесі.**

Диссертациялық жұмыс нәтижелері ҚР ЖБҒМ БҒСБК ұсынған ғылыми басылымдарда 3 мақала, отандық және шетелдік халықаралық ғылыми конференцияларда 7 мақала, Scopus базасында 1 мақала, барлығы 11 ғылыми мақала түрінде жарияланды. Докторант жарияланымдар мен жұмыс құрылымының жоспарын дайындау, тұжырымдау, әдістемесін жүргізу, деректерді жинау, өңдеу және талдау, әлеуметтік сауалнама өткізу, мәтінді жазу және өңдеу, әдебиеттер тізімін, қосымшаны дайындау, тексеру мен талдау және т.б. міндеттерді орындауға үлес қосты.